

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ

Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні

ТУПЧІЙ ОЛЕКСАНДРА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 821.161.1:81'373.235:316.772.2(410.1)“15/18”

**ОБРАЗ АНГЛІ В РОСІЙСЬКІЙ МОВНІЙ СВІДОМОСТІ
КІНЦЯ XVI – ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XIX СТ.:
ЛІНГВОІМАГОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ**

Спеціальність: 10.02.02 – російська мова

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Київ – 2018

Дисертацією є рукопис.

Працю виконано на кафедрі слов'янських мов Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова.

Науковий керівник: доктор філологічних наук, професор
Іванова Людмила Петрівна,
професор кафедри слов'янських мов
Національного педагогічного університету
ім. М. П. Драгоманова

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук,
професор **Слухай Наталія Віталіївна,**
професор кафедри російської філології
Інституту філології Київського Національного
університету ім. Тараса Шевченка

кандидат філологічних наук, доцент
Сиромля Наталія Миколаївна,
доцент кафедри іноземних мов
Київського національного університету
Технологій та дизайну

Захист відбудеться «22» січня 2019 року о 14 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.172.01 Інституту мовознавства імені О. О. Потебні НАН України (01001, м. Київ, вул. М. Грушевського, 4).

Із дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України (01001, м. Київ, вул. М. Грушевського, 4) та на офіційному сайті установи (www.inmo.org.ua/svr/anons-zaxistiv.html).

Автореферат розіслано « __ » грудня 2018 р.

Учений секретар спеціалізованої вченої ради,
кандидат філологічних наук, доцент

В. І. Ярмак

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДИСЕРТАЦІЇ

Сучасна Англія – найбільша історична й адміністративна частина Сполученого Королівства Великобританії і Північної Ірландії, країна з багатою культурою, давніми традиціями, оригінальним політичним устроєм і розвинутою економічною системою. Інтерес до Англії є незмінним протягом століть. Багато статей і монографій присвячено впливу сучасної англійської мови на російську. Однак витoki формування образу Англії в російській мовній свідомості ще не були предметом лінгвістичних досліджень. Такі витoki автор дисертації знаходить у текстах, починаючи з кінця XVI ст. Дослідження охоплює зародження та розквіт формування образу Англії в російській мовній свідомості.

Лінгвоімагологічний аспект, у руслі якого проведено дослідження, передбачає, насамперед, оцінку образу Англії та її втілення в російськомовних джерелах, динаміку цієї оцінки в період кінця XVI – першій половині XIX століть, що є новим підходом до аналізу образу країни.

Актуальність теми дисертації. Дослідження формування образу Англії в російській мовній свідомості може стати основою для вивчення різних аспектів сучасної Англії, її суспільно-політичного життя, англійського менталітету. Англія грає особливу роль для російської мовної свідомості. Англійська мова стала багатим джерелом для запозичення лексики. Російсько-англійські літературні, політичні, торгівельні зв'язки вже кілька століть відіграють величезну роль в житті громадян обох країн. Отже, образ Англії в російській мовній свідомості та його витoki потребують поглибленого дослідження й аналізу.

Слід також зауважити, що в сучасному світі є тенденція до нерозуміння і неприйняття одним народом культури іншого народу через протилежності таких культур і традицій або з причин, що історично склалися, тому методика вивчення формування образу однієї країни в мовній свідомості представників іншої країни може стати ключем до розуміння можливих розбіжностей між народами.

Зв'язок дисертації з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано в рамках комплексної наукової програми Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова «Дослідження проблем гуманітарних наук» (тему дисертації затверджено на засіданні Вченої ради Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова від 1 березня 2010 року, протокол № 8).

Метою дисертаційного дослідження є аналіз образу Англії в російській мовній свідомості кінця XVI – першій половині XIX століть в лінгвоімагологічному аспекті.

Для досягнення поставленої мети постала необхідність вирішення таких завдань:

- 1) дослідити прецедентні феномени та їх розвиток протягом

досліджуваного періоду, класифікувати їх;

2) визначити особливості функціонування та вживання англомовних запозичень у досліджуваному періоді, проаналізувати норми їх уживання й експлікації, закономірності процесів звуження та розширення їх значення, процеси їх фонетичного освоєння, розвиток у мові-реципієнті;

3) проаналізувати етноміфологеми, виокремити у них компоненти (мініетноміфологеми), простежити динаміку їх зміни і розвитку протягом досліджуваного періоду;

4) проаналізувати використану при описі Англії лексику з позиції оцінки її позитивності або негативності з урахуванням часу написання і особистостей авторів досліджуваних текстів.

Об'єктом дослідження є образ Англії в російській мовній свідомості досліджуваного періоду.

Предметом дослідження є вербалізація образу Англії в російській мовній свідомості кінця XVI – першої половини XIX століть. Ця вербалізація представлена прецедентними феноменами (у тому числі логоепістемами), англійськими запозиченнями, етноміфологемами, оцінною лексикою.

Джерельною базою дисертаційного дослідження є: монографія «Путешествия русских послов XVI – XVII вв.: Статейные списки» (відп. ред. Д. С. Лихачев), монографія З. І. Рогинського «Лондон 1645 – 1646 годов: новые источники о поездке гонца Герасима Семеновича Дохтурова в Англию», «Записки» Е. Р. Дашкової, «Письма русского путешественника» М. М. Карамзіна, журнали «Вестник Европы» за редакцією М. М. Карамзіна за 1802 – 1803 гг., за редакцією П. П. Сумарокова за 1804 г., за редакцією М. Т. Каченовського за 1805 – 1806 гг. (всього 120 екземплярів журналу «Вестник Европы»), стаття «Россиянин в Лондоне, или письма к друзьям моим» П. І. Макарова (1804 р. «Вестник Европы»), «Плавание вокруг света на шлюпе Ладога в 1822, 1823 и 1824 годах» (автор – капітан А. Лазарєв), «Переписка князя П. А. Вяземского с А. И. Тургеневым. 1824 – 1836», «Фрегат Паллада» І. А. Гончарова, «Полное собрание сочинений А. С. Пушкина» в 10 томах, публіцистичні статті та повісті М. В. Гоголя та інші тексти кінця XVI – першої половини XIX ст.

Методи дослідження Для розв'язання поставлених завдань використано комплекс наукових методів, адекватних предмету дослідження:

- індуктивний метод;
- аналіз;
- прийом пасивного спостереження;
- описовий метод;
- прийом опису за лексико-семантичними групами;
- метод лінгвоімагологічної інтерпретації тексту.

До загальних методів відносимо індуктивний метод і аналіз. Ці методи застосовані для збирання й документування конкретних явищ (фактів) з подальшим їх узагальненням (аналізом) і переходом від фактів до сутностей. До актуальних окремих методів і прийомів дослідження відносимо: прийом

пасивного спостереження, описовий метод, зокрема методика опису за лексико-семантичними групами, метод лінгвоімагологічної інтерпретації тексту. Прийом пасивного спостереження використовувався для отримання прикладів з літературних текстів, зокрема із застосуванням нових комп'ютерних технологій, які створили умови для появи корпусної лінгвістики. Описовий метод і його різновид – прийом опису за лексико-семантичними групами дав підставу для класифікації англійських запозичень досліджуваного періоду, а також для систематизації та узагальнення матеріалу в межах аналізу логоепістем. Метод лінгвоімагологічної інтерпретації тексту дозволив здійснити оцінку та характеристику лексики за силою емоційності, за спрямованістю (позитивною або негативною), а також враховувати індивідуальні думки авторів як варіанти по відношенню до інваріанту – російського світобачення.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що:

- вивчено процес формування образу Англії в російській мовній свідомості. Уперше розглянуто витoki формування цього образу, динаміка його розвитку в російській мовній свідомості кінця XVI – XIX століть в руслі нового напрямку мовознавства – лінгвоімагології;

- розроблено механізм опису образу країни в лінгвоімагологічному аспекті, що складається з аналізу прецедентних феноменів (у тому числі, логоепістем), запозичень (мовних і позамовних), етнофілологом;

- розроблено метод лінгвоімагологічної інтерпретації тексту. За допомогою цього методу виявляється зв'язок значення слова з реаліями досліджуваного періоду, а також простежуються історичні зміни, пережиті первісною формою і значенням слова, простежується динаміка зміни слів і понять. Основною для цього методу є оцінка та характеристика лексики, яка виявляється через морфологічні, синтаксичні та стилістичні особливості тексту.

Оцінку розглядаємо в таких аспектах: а) оцінка авторами досліджуваних текстів (реципієнтами) країн та мешканців країн; б) оцінка автором дисертації зазначених реципієнтів та їхніх текстів, тобто оцінка тих, хто оцінюють і того, що вони характеризували;

Теоретичне значення результатів аналізу полягає в спрямуванні на вирішення завдань лінгвоімагології, розробці методики вивчення образу країни в лінгвоімагологічному аспекті. Дисертація є теоретичним внеском у лінгвоімагологію, поглиблює уявлення про образ країни і динаміку його розвитку в мовній свідомості, створює підґрунтя для майбутніх досліджень в руслі лінгвоімагології.

Практичне значення отриманих результатів роботи визначено тим, що вони можуть бути використані в процесі філологічних та історичних досліджень, у навчальному процесі в університетах в курсі англійської мови та лексикології, країнознавства, лінгвокраїнознавства, лінгвокультурології, міжкультурної комунікації, лінгвоімагології. Результати дисертації можуть бути використані в лексикографічній практиці, зокрема для поповнення

словників іншомовних слів і уточнення лексичного значення запозичень з англійської мови.

Особистий внесок здобувача. Усі результати дослідження одержані дисертанткою самостійно. Усі статті написано одноосібно.

Апробація результатів дисертації Положення дисертації обговорювались на: 1) щорічній науково-практичній конференції НПУ ім. М. П. Драгоманова «Світ мови – світ у мові», м. Київ, 21 грудня 2009 р.; 2) ІХ Міжнародній науковій конференції «Міжкультурні комунікації: наукові школи і сучасні напрямки лінгвістичних досліджень», м. Алушта, Автономна Республіка Крим, Україна, 24 – 27 травня 2010 р.; 3) ХІХ Міжнародній науковій конференції «Мова і культура» ім. проф. Сергія Бураго, м. Київ, 2 – 5 червня 2010 р.; 4) VI Міжнародній науковій конференції з питань соціальної комунікації, журналістики, комунікативних технологій, медіаосвіти «Сучасний інформаційний простір: журналістика і медіаосвіта», м. Алушта, Автономна Республіка Крим, Україна, 26 вересня – 30 вересня 2010 р.; 5) Міжнародній конференції «Наукова спадщина О. О. Потебні у слов'янському науковому просторі», Інститут мовознавства імені О. О. Потебні, м. Київ, 27 – 9 жовтня 2010 р.; 6) підсумковій науковій конференції НПУ імені М. П. Драгоманова, м. Київ, 9 лютого 2011 р.; 7) X Міжнародній конференції «Науковий простір дискурсології: ретроспективно-проспективний вимір», м. Луганськ, Україна, 19 – 21 травня 2011 р.; 8) X Міжнародній науковій конференції з питань мовознавства, лінгвокультурології, етнолінгвістики, комунікативних технологій, методики викладання «Міжкультурні комунікації: компетентісно орієнтоване мовне навчання», м. Алушта, Автономна Республіка Крим, Україна, 24 – 27 травня 2011р.; 9) VII Міжнародній науковій конференції «Слов'янські мови: системно-описовий і соціокультурний аспекти дослідження» Брестський державний університет імені А. С. Пушкіна, м. Брест, Республіка Білорусь, 26 – 27 листопада 2015 р.; 10) VII Міжнародній науковій конференції «Російська мова: система і функціонування» (до 95-річчя БГУ, 50-річчя кафедри російської мови, 90-річчя професора П. П. Шуби), БДУ, м. Мінськ, Республіка Білорусь, 18 – 19 жовтня 2016 р.

Публікації. Основні матеріали, висновки та узагальнення дисертаційного дослідження викладено в 11 публікаціях: у 8 статтях, опублікованих у фахових виданнях, затверджених МОН України як фахові, 3 – у закордонних наукових виданнях (м. Брест, м. Мінськ (Республіка Білорусь), м. Софія (Республіка Болгарія).

Обсяг і структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаної літератури (311 найменувань), списку лексикографічних джерел (54 найменувань), списку джерел ілюстративного матеріалу (79 найменувань) та додатків. Повний обсяг дисертації – 282 сторінок, основний зміст викладено на 207 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження, сформульовано мету, визначено завдання, об'єкт і предмет, розкрито наукову новизну, теоретичне і практичне значення одержаних результатів, вказано методи дослідження, схарактеризовано фактичний матеріал, вказано форми апробації результатів дослідження.

У першому розділі «Теоретико-методологічні основи вивчення образу Англії в російській мовній свідомості кінця XVI – першої половини XIX ст. (лінгвоімагологічний аспект)» наведені методи, використані при роботі над дисертацією, розкрито поняття і теоретичні засади нового напрямку лінгвістики – лінгвоімагології та образу як основної категорії вказаного напрямку, наведений зв'язок лінгвоімагології з іншими напрямками мовознавства, схарактеризовані лінгвістичні категорії, що репрезентують образ Англії: прецедентні феномени (і логоепітеми в їхньому складі), запозичення (мовні и позамовні), етноміфологеми.

Дослідження проведено в руслі лінгвоімагології – нового напрямку мовознавства, покликаною відобразити образ, імідж (звідси термін) одного народу або країни в мовній свідомості іншого народу; його вербалізацію і досліджує лінгвоімагологія. Її предметом є репрезентація образу країни в мовній свідомості. Лінгвоімагологія сформувалася на базі імагології – галузі порівняльного літературознавства. Лінгвоімагологія орієнтується, насамперед, на вербалізацію оцінки, тому предметом аналізу є оцінка, стереотип, ритуал, міфологема, паралінгвістична ситуація, прецедентність.

Лінгвоімагологія не спирається на дзеркальне сприйняття країн і народів, а досліджує образ одного народу і країни в мовній свідомості іншого народу. Ми вивчаємо образ Англії в російській мовній свідомості кінця XVI – першої половини XIX століть. Лінгвоімагологія тісно пов'язана з такими напрямками мовознавства, як лінгвокультурологія, міжкультурна комунікація. Лінгвоімагологія як новий напрямок мовознавства є перспективною, оскільки вона може служити фундаментом для вирішення практичних проблем міжкультурної комунікації. Засновником лінгвоімагології та розробником її теоретико-методологічних основ є Л. П. Іванова. У цьому руслі проводять дослідження Н. О. Величко, А. А. Мороз, Н. М. Сиромля.

Мовна свідомість є важливою категорією для нашого дослідження, тому що образ Англії розглядаємо в російській мовній свідомості. Мовна свідомість виявляється таким рівнем свідомості, на якому образи, уявлення, мисленнєві структури знаходять мовне оформлення. Отже, образ Англії отримав мовне оформлення в російській мовній свідомості і був відображений у досліджуваних текстах.

У дисертації досліджено образ Англії в російській мовній свідомості, тобто в одній з етнічних мовних свідомостей.

Дослідження здійснено в діахронії, проаналізовано динаміку

функціонування зазначених лінгвістичних категорій протягом досліджуваного періоду.

Вивчення образу Англії здійснюємо на основі лінгвістичних категорій: 1. Прецедентні феномени, що включають а) прецедентні імена (антропоніми і топоніми), прецедентні висловлювання, прецедентні ситуації, прецедентні тексти; б) логоепістеми; 2. Запозичення, що містять а) мовні запозичення б) позамовні міжкультурні запозичення. 3. Етноміфологеми, до складу яких входять мініетноміфологеми.

Розглянуто теоретичні основи **прецедентних феноменів**. За основу прийнято таку класифікацію прецедентних феноменів (за Д. Б. Гудковим): прецедентний текст, прецедентне висловлювання, прецедентне ім'я, прецедентна ситуація. Деякі прецедентні феномени, що відображають англійські реалії, неможливо віднести до цих груп внаслідок невідповідності їх прийнятим дефініціям. Їх ми кваліфікуємо, слідом за В. Г. Костомаровим і М. Д. Бурвіковою, як **логоепістеми**. Вони позначають різнорівневі лінгвокраїнознавчі ціннісні одиниці (слова-поняття; крилаті слова, фразеологізми, прецедентні тексти, імена і назви, що «говорять»), які представляють акумульоване знання фактів культури.

Відповідно до теорії Д. Б. Гудкова, В. В. Красних, існують такі рівні прецедентних феноменів: автопрецеденти, соціумно-прецедентні феномени, національно-прецедентні феномени, універсально-прецедентні феномени.

У контексті дослідження розглядаємо прецедентні феномени, які належать до когнітивної бази людей, що жили в кінці XVI – першій половині XIX століття, тобто до когнітивної бази, дуже відмінної від сучасної. Найвищий рівень прецедентності, який можна зафіксувати, не може називатися національним, оскільки в досліджуваній період на території Російської імперії дуже численний клас селянства був переважно неписьменним. Грамотні ж селяни читали, переважно, лубочну літературу і церковні книги, тож «англійські» прецедентні феномени могли бути відомі лише невеликому прошарку освіченого населення. Отже, умовно широко відомий прецедентний феномен міг функціонувати тільки в незначному соціальному середовищі. З метою підкреслити цю особливість пропонуємо новий термін для позначення проміжного рівня – національно-соціумний. Прецедентні феномени цього рівня могли бути максимально відомі в певних соціально-політичних умовах, у конкретний період історії, в окремому соціальному середовищі.

Підставою для зарахування будь-якого мовного феномена до прецедентних і для виявлення рівня прецедентності є такі чинники:

1) частотність використання певного феномена в досліджуваних текстах, тобто згадка цього феномена два або більше разів у текстах різних авторів;

2) наявність емоційної складової (позитивної або негативної) у висловлюваннях щодо цього феномена;

3) денотативне або конотативне вживання.

Розглянуті теоретичні основи **запозичень** відображають процеси різного характеру: політичного, соціального, культурного, власне лінгвістичного. Історію літературної розмовної мови можна відстежити за характером і обсягом запозиченої лексики.

У дослідженні використано такі класифікації англійських запозичень:

1. Мовні та позамовні (міжкультурні) запозичення. До мовних запозичень належать слова і вирази, які прийшли з іншої мови. Запозичення міжкультурні – загальне поняття теорії взаємодії культур: елементи чужої культури (речі, ідеї, технології, стилі спілкування, релігія, мода, слова та ін. (Ф.С. Бацевич, Г. Ю. Богданович). Отже, до міжкультурних запозичень можна віднести і запозичені з іншої культури жести (кінеми) як аспект стилю спілкування.

2. Тематична класифікація, оскільки вона найточніше відповідає меті відображення образу Англії в російській мовній свідомості. Запозичені лексеми об'єднувались у пов'язані культурною сферою блоки, що відповідає цілям і задачам лінгвоімагології, в руслі якої здійснено дослідження.

3. Класифікація видів запозичень: запозичені слова, екзотична лексика (або екзотизми), іншомовні вкраплення або варваризми (Л. П. Крисін).

4. Алфавітна класифікація. Алфавітний перелік використовується в межах тематичної групи.

5. Класифікація за способами запозичення: транскрипція, транслітерація, калькування і семантичне запозичення.

Було визначено такі етапи засвоєння запозичень: проникнення, запозичення як таке, укорінення (В. М. Аристова).

Наведено теоретичні основи **етноміфологем**. Поняття міфу і стереотипу є важливими для багатьох наук і, зокрема, для мовознавства і його напрямку – лінгвоімагології. Проблему міфу та етносу вивчали С. Г. Воркачов, О. О. Селіванова, Н. В. Слухай (Молотаєва).

О. О. Потебня надавав особливого значення міфу. В. Б. Кашкін і С. Пьойхьонен, досліджуючи етноніми «росіянин» і «фін», виокремлюють етноміфологему – тобто міфологему, пов'язану з етнонімом: за етнонімом стоїть не просто лексичне значення, план змісту, семантика. Етнонім викликає у мовній свідомості індивіда певну модель дій і відносин, концепт, стереотип, або, точніше, міфологему (В. Б. Кашкін).

О. О. Потебня звертався до теми стереотипу, з яким сьогодні пов'язують етноміфологему, коли писав про поняття, що керують нашими думками про інші національності.

Етнонім «англієць» був безумовно стереотипом і також ніс міф для представника російської лінгвокультурної спільноти. Здається, зміст терміна «етноміфологема» точно відображає те семантичне наповнення і ставлення, яке вкладається в лексему «англієць» у російській мовній свідомості. Другим аспектом є етноміфологема «англійка», яку розглядаємо окремо.

Слідом за фінським дослідником Я. Лехтоненом, виділяємо чотири різновиди етнокультурної стереотипізації: прості авто і гетеростереотипи (що

ми думаємо про себе і про «чужих») і переносні (projected) авто- і гетеростеротипи (що ми припускаємо про те, що «чужі» думають про нас і про себе самих). У цьому випадку ми будемо говорити про простий гетеростереотип, тобто про те, що думали росіяни про англійців у досліджуваний період.

У складі етноміфологеми як гетеростереотипу було виокремлено окремі компоненти – мініетноміфологеми.

У другому розділі «**Прецедентні феномени як аспект образу Англії в російській мовній свідомості кінця XVI – першої половини XIX ст.**» проаналізовано прецедентні феномени, що репрезентують образ Англії. Прецедентні феномени включають а) прецедентні імена (антропоніми і топоніми), прецедентні висловлювання, прецедентні ситуації, прецедентні тексти; б) логоепістеми. Було проаналізовано 28 прецедентних феноменів, з них 17 прецедентних імен (14 антропонімів і 3 топоніми), 1 прецедентне висловлювання, 4 прецедентних тексти, 1 прецедентна ситуація, 5 логоепістем.

При аналізі було з'ясовано, що найчисленніша група прецедентних феноменів – це прецедентні імена, що є іменами реально існуючих людей (11): «Генрі Філдінг», «Семюел Річардсон», «Гораціо Нельсон», «Джордж Гордон Байрон», «Джон Мільтон», «Єлизавета I», «Ісаак Ньютон», «Лоренс Стерн», «Вільям Пітт Молодший», «Вільям Шекспір», «Едуард Юнг». Далі йдуть прецедентні імена-імена героїв художніх творів (3): «Гамлет», «Грандисон», «Ловелас». Аналіз дозволив зробити такі висновки: співвідношення кількості імен в цих категоріях свідчить про вищу прецедентність і більшу важливість реальних відомих людей-англійців для російського мовного співтовариства. Так, численними і насиченими є характеристики Д. Г. Байрона. Наприклад: *В наше время молодому человеку, который готовится посетить великолепный Восток, мудрено, садясь на корабль, не вспомнить лорда Байрона и невольным соучастием не сблизит судьбы своей с судьбою Чильд-Гарольда* (А. С. Пушкин «Фракийские Элегии», 1836 г.); *Следственно от севера до юга восхищаются Байроном* (А. И. Тургенев письмо П. А. Вяземскому, 1820 – 1823 гг.).

Рівень прецедентності імен-антропонімів найчастіше позначений як національно-соціумній, рідше – соціумний. Проаналізувати динаміку розвитку зазначених прецедентних імен, тобто розглянути їх в діячності не завжди було можливим, оскільки доступні нам матеріали містять переважно приклади з текстів середини XVIII – XIX століть. В більш ранніх текстах зазначені імена англійців і їх характеристики не спостерігались. Наведемо, наприклад, найбільш ранню виявлену характеристику В. Шекспіра: *Шекспир, аглинский трагик и комик, в котором и очень худого, и чрезвычайно хорошего очень много* (А. П. Сумароков «Эпистола о стихотворстве», 1748).

Рівень прецедентності імен політиків і громадських діячів має тенденцію знижуватися з роками. Так прецедентне ім'я «Вільям Пітт

Молодший», сьогодні невідоме, мало високий, національно-соціумний рівень прецедентності в ХІХ ст. Це ім'я було виявлено майже в усіх 120 екземплярах журналу «Вестник Европы» за 1802 – 1806 р., в публіцистичних текстах О. С. Пушкіна, М. М. Карамзіна та ін. Даного політика, прем'єр-міністра Великобританії, характеризували виключно позитивно: *Англия обязана Г-ну. Питту славою своею, благоденствием <...> Конституция и дух народный суть основания Британского величия; но Гений Министра указывает на пособия первой и управляет действиями последнего* («Вестник Европы», 1804 г.).

Рівень прецедентності імен поетів, письменників, вчених, а також героїв творів, переважно, більш стабільний («Д. Байрон», «В. Шекспір»). Для деяких антропонімів характерним є вживання їх з часом більше конотативно, а не денотативно («Ловелас», «Гамлет»). Наприклад: *Ловелас кажется ей несравненно любезнее Грандисона* (Н. М. Карамзин «Письма русского путешественника», 1801 г.); Пор.: *Ловласов обветшала слава Со славою красных каблучков И величавых париков* (А. С. Пушкин «Евгений Онегин», 1833 г.).

Проаналізовано 3 прецедентні імені-топоніми: «Англія», «Лондон», «Темза». Прецедентне ім'я «Англія» містить 2 компоненти («Англія – потужна політична та військова держава», «Торгівельна Англія».) Прецедентне ім'я «Лондон» включає 6 компонентів («Протиставлення топонімів Лондон і Париж», «Тиша і багатолюдність Лондона», «Лондонська погода», «Освітлення Лондона», «Злочинність в Лондоні», «Пам'ятки Лондона»). Компоненти прецедентного ім'я «Лондон» в більшості не змінювали конотації, але компонент «Злочинність в Лондоні» мав різне наповнення протягом досліджуваного періоду: *А воровства у них никакова нет, а буде кто зворует и украдет хотя что невеликое, и тех людей вешают* («Статейные списки», 1645 – 1646 гг.). Пор.: *Англия наполнена ворами. Путешественники часто бывают принуждены выдерживать на больших дорогах настоящие сражения* (П. И. Макаров «Россиянин в Лондоне, или письма к друзьям моим», 1804 г.). Компонент «Пам'ятки Лондона» містив додатково 3 компоненти: «Архітектура Лондона», «Бедлам», «Воксал». Останні два мали інше значення і стали семантичними неологізмами. Наприклад, Вокзалом називали певне місце для розваг і прогулянок: *Лондонский Воксал соединяет все состояния: тут бывают и знатные люди и лакеи, и лучшие дамы и публичные женщины. <...> Часу в двенадцатом начались ужины в павильонах, и в лесочке заиграли на рогах. Я отроду не видывал такого множества людей, сидящих за столами, – что имеет вид какого-то великолепного праздника* (Н. М. Карамзин «Письма русского путешественника», 1801 г.). Таким чином, найбільш насиченим за складом і кількістю прикладів є топонім «Лондон». Співвідношення кількості прикладів у цих категоріях свідчить про вищу прецедентність і більшу важливість найменування «Лондон» для російського мовного співтовариства. Це можна пояснити тим, що саме до Лондона їздили мандрівники, а, отже, і

описували його, саме Лондон був центром торгівельного, економічного і політичного життя Англії. Наступними за кількістю згадувань і значущістю розташовані прецедентні імена «Англія» і «Темза». Наприклад: *И как Григорий и Ивашко въехали в посад Лунду и в те поры было по реке по Темзе в судах, и по берегу по обе стороны, и по улицам людей было в зборе добре много, а з города и с кораблей стреляли изо многово наряду* («Статейные списки», 1600 г.) При розгляді прецедентних імен-топонімів аналізувалася динаміка розвитку, оскільки згадки англійських антропонімів містяться в матеріалах різних століть. Рівень прецедентності імен-топонімів позначений як соціумний і національно-соціумний. Аналіз показав, що рівень їхньої прецедентності протягом періоду з кінця XVI – першої половини XIX століть підвищувався.

Проаналізовано одне прецедентне висловлювання англійського походження «Poor Yorick!» Наприклад: *Poor Yorick! молвил он уныло, Он на руках меня держал* (А. С. Пушкин «Евгений Онегин», 1833 г.). Така кількість свідчить про те, що цей вид прецедентних феноменів був мінливий, міг мало відображатися в писемних джерелах, можливо, був більш характерним для усного мовлення. Причиною могло бути і не досить поширене володіння англійською мовою. Це висловлювання стабільне в часі, зберегло прецедентність до наших днів. Отже, за рідкісним винятком, прецедентність англійських висловлювань загалом була невисока в межах російської мовної свідомості.

Проаналізовано 4 прецедентні тексти англійського походження («Гамлет», «Втрачений рай», «романи Л. Стерна», «романи С. Річардсона та Г. Філдінга»). Наприклад, в наступній цитаті, а також в назві свого нарису автор використав назву роману Л. Стерна («Сентиментальное путешествие»): *Прощай, земля!.. прощай, солнце!.. Вот что значит пускаться со шведами в сентиментальное путешествие на Этну.* (О. И. Сенковский, «Сентиментальное путешествие на гору Этну», 1833 г.). За результатами аналізу робимо такі висновки: невелика кількість прецедентних текстів свідчить про те, що цей вид прецедентних феноменів був відомий перш за все поціновувачам літератури (часто читачам романів). Отже, за рідкісним винятком, прецедентність англійських текстів загалом була невисока в межах російської мовної свідомості. Прецедентність цих текстів в основному не збереглася або знизилася. Винятком є трагедія У. Шекспіра «Гамлет», прецедентність якої значно зросла в сучасний період.

Проаналізовано 1 прецедентну ситуацію («звернення до черепа»). Наприклад: *Прими ж сей череп, Дельвиг, он Принадлежит тебе по праву. Обделай ты его, барон, В благопристойную оправу. <...> Или как Гамлет-Баратынской Над ним задумчиво мечтай* (А. С. Пушкин «Послание Дельвигу»). Вона зберегла і, можливо, підвищила рівень прецедентності. Нечисленність прикладів прецедентних ситуацій свідчить про нестабільність і мінливість цього прецедентного феномена. Можливо, багато з них існували в усному мовленні, анекдотах, оповіданнях, але втратили прецедентність з

роками.

Проаналізовано 5 логоепістем («англійський клуб», «англійський кінь», «англійський сад», «англійський собака / собачка», «англійська мова»). Наприклад («англійський кінь», «англійський сад»): <...> *как птицы, пролетели мы на борзых английских конях* (Н. М. Карамзин «Письма русского путешественника», 1801 г.); *Педант хочет, чтобы всякий цветок был на своем месте; чтобы и сад – даже Английской, нерегулярной – был расположен по правилам искусства!* («Московский Меркурий», 1803 г.). Для них характерна відносна стабільність. Часто вони динамічно змінювалися, наповнювалися новими конотаціями і значеннями, але залишалися значущими протягом декількох століть. Рівень їхньої прецедентності змінювався по-різному, найчастіше найвищого рівня, тобто національного, вони досягли після ХІХ століття. Винятком є логоепістема «англійський собака / собачка», рівень прецедентності якої знизився після ХІХ століття, тому що вказане поняття було замінено назвами певних порід собак. Наведемо приклад використання даного поняття в ХІХ ст.: <...> *на вышитой по канве подушке лежит полово – пегая английская собачка в красном сафьяновом ошейнике* (М. Н. Загоскин «Москва и москвичи», 1842 – 1850 гг.).

У третьому розділі «Запозичення як аспект образу Англії в російській мовній свідомості кінця ХVІ – першої половини ХІХ ст.» було проаналізовано всього 24 мовних і міжкультурних (позамовних) запозичення. Мовні запозичення включають 8 рубрик, позамовні запозичення – 1 рубрику. Кількість проаналізованих мовних запозичень – 23 (*мичман, слуп, вист, робер, бифштекс, потаты, пудинг, ром, ростбиф, редингот, спенсер, билль, Таймс, кочи, денди, сэр, бомбаст, комфорт, прюдство, сплин, vulgar, асеи, янки*), кількість проаналізованих міжкультурних запозичень – 1 (жест, або кінема «*рукопожатие*» («*рукостискання*»)).

Співвідношення кількості лексем в рубриках, що містяться в розділі «мовні запозичення»: Людина. Характер і настрої – 5; Назви страв і напоїв – 5; Людина. Етнічні інвективи – 2; Людина. Статусні і титульні найменування – 2; Соціально-культурні явища – 2; Морська лексика – 2; Назви картярських ігор – 2; Назви предметів одягу – 2; Транспорт – 1. Найбільшу кількість запозичень містять рубрики, пов'язані з характером і настроєм людини і стравами та напоями, отже, саме зазначені сфери, пов'язані з образом Англії, становили найбільший інтерес для носіїв російської мовної свідомості. Наприклад: <...> *тучные и словоохотливые трактирщики выхваляя свой бифштекс и портвейн, щедро раздавали адреса* (А. Лазарев «Плавание вокруг света на шлюпе Ладоге в 1822, 1823, 1824 годах»). Рубрики «Людина. Етнічні інвективи» і «Людина. Статусні і титульні найменування» разом представляють найменування англійців і складають 4 лексеми, що також свідчить про високий інтерес. Наприклад («сэр», «денди»): *Приехали <...> от королевны ее ближние люди князь сар Гари Невель да Томас Рандолор* («Статейные списки», 1582 – 1583 гг.); *Под беретом, осененным перьями,*

узнаете вы голову, причесанную вашим парикмахером; сквозь кружевную *àфрезу* *la Henri IV* проглядывает накрахмаленный галстук нынешнего *dandy* (А. С. Пушкин «Юрий Милославский, или русские в 1612 году»). Рубрики «Соціально-культурні явища», «Морська лексика», «Назви картярських ігор», «Назви предметів одягу» містять по 2 лексеми, що свідчить про середній інтерес. Наприклад, в статті про моду згадується предмет одягу «*редингот*»: *Редингот у петиметра должен быть не доле его фрака* («Вестник Европы», 1804 г.). Найменша кількість мовних запозичень міститься в рубриці «Транспорт» («*кочи*»): *И ездили с ним вся кумпаня, говорнар, а ездили в кочах, а кочи все снарядные, а под всякою кочою по б возников для славы, а от нашего двора до Восминстера 4 версты. И как приехали к Восминстеру и вышли из кочей, и повели нас вверх по лесницам высоко* («Статейные списки», 1645 – 1646 гг.).

Розділ «Міжкультурні запозичення» містить один приклад – жест (кінема) «*рукопожатие*» («*рукостискання*»). Слід зазначити, що жести є національно маркованими і запозичуються рідко. На запозичення даного жесту саме з англійської культури прямо вказують деякі приклади: *Я у ваших ног и трясу вам руку на английский манер, поскольку вы ни за что не хотите, чтобы я вам ее целовал* (А. С. Пушкин письмо В. Ф. Вяземской, 1826 г.); *Совершив предварительно европейское «shake hands» он три раза, по-русски, поцеловался с ним* (И. С. Тургенев «Отцы и дети», 1862 г.). У цьому випадку запозичення навіть одного жесту свідчить про значущість і вплив англійської культури на російську в досліджуваний період.

Більшість запозичень пройшли всі етапи освоєння і стали частиною мови-реципієнта, частина – пройшли часткове освоєння («*кочи*», «*бомбаст*»). Наприклад: *В них есть шекспировский бомбаст, а нет Шекспирова гения* (Н. М. Карамзин, «Письма русского путешественника», 1801 г.). Два запозичення зупинилися на етапі проникнення в мову («*прюдство*», «*потаты*»). Наприклад: *Во всяком случае прюдство или смешно, или несносно* (А. С. Пушкин «Отрывки из писем, мысли и замечания»). Дві лексеми («*vulgar*», «*асеи*») розглядаємо як варваризми, або іншомовні вкраплення, оскільки саме в такому вигляді вони функціонували в російській мові до середини XIX століття. Наприклад: *Я встретился с Надеждиным у Погодина. Он показался мне весьма простонародным, vulgar, скучен, заносчив и безо всякого приличия. Например, он поднял платок, мною уроненный* (А. С. Пушкин «Table-talk»). З них перша пізніше, після XIX століття, була повністю освоєна (сучасне слово «*вульгарный*»), друга ніколи більше не вживалася. Переважно проаналізовані запозичення міняли своє значення з плином часу. Невелика частина їх практично не змінювала значення протягом кількох століть (наприклад: «*бифитекс*», «*вист*»). Варіанти написання, як правило, стабілізувалися з часом.

В четвертому розділі «Етноміфологеми «англієць» і «англійка» як аспекти образу Англії в російській мовній свідомості кінця XVI – першої половини XIX ст.» були проаналізовані 2 етноміфологеми і 13

мініетноміфологем у їхньому складі. З них у складі етноміфологеми «англієць» проаналізовано 5 мініетноміфологем: «англієць-джентльмен», «англієць-дивак», «гордий англієць», «англієць, що п'є», «тихий англієць». Наприклад («англієць-дивак», «англієць, що п'є»): *Давно уже Англия славится чудаками («Вестник Европы», 1803 г.); Пешеходы не толкаются, в народе не видать ни ссор, ни драк, ни пьяных на улице, между тем почти каждый англичанин напивается за обедом (И. А. Гончаров «Фрегат Паллада», 1855 г.)*.

В складі етноміфологеми «англійка» проаналізовано 8 мініетноміфологем: «англійка-леді», «англійка-дівка», «англійка-гувернантка», «англійка-жінка з низького соціального прошарку», «англійка-дивачка», «допитлива англійка», «прекрасна англійка», «сімейна англійка». Наприклад («англійка-леді», «прекрасна англійка»): *Голубые глаза, льняные волосы: должно быть, мисс или леди, но никак не синьора (И. А. Гончаров «Фрегат Паллада», 1855 г.); Найдете и в других землях прекрасное лицо, но вместе с безобразным телом; найдете какойнибудь порок: здесь прекрасная женщина вся прекрасна (П. И. Макаров «Россиянин в Лондоне, или письма к друзьям моим», 1804 г.)*. Склад використаного матеріалу, велика кількість прикладів дозволив виокремити саме зазначені мініетноміфологеми. Компоненти етноміфологеми «англієць» більш стабільні в часі в порівнянні з компонентами етноміфологеми «англійка», і деякі з них функціонували в XVIII, XIX, XX, XXI століттях. Найкраще зберегли свою актуальність донині мініетноміфологеми «англієць-джентльмен», «тихий англієць», «англієць, що п'є».

Мініетноміфологеми в складі етноміфологеми «англійка» менш життєздатні. Більшість з них втратили свою актуальність. Найбільш стабільною є до XXI століття мініетноміфологема «англійка-леді». Вважаємо, що нижча стабільність компонентів етноміфологеми «англійка» пов'язана зі стрімкою зміною соціальної ролі жінки в Європі XIX – XX століть. Мініетноміфологема «англійка-гувернантка», наприклад, активно функціонувала в російській мовній свідомості XIX ст., але пізніше втратила актуальність через історичні причини. Наприклад: *Стол был накрыт, завтрак готов, и мисс Жаксон, уже набеленная и затанутая в рюмочку, нарезывала тоненькие тартинки (А. С. Пушкин «Барышня-крестьянка», 1831 г.); Не судите о красоте англичан и англичанок по этим рыжим господам и госпожам, которые дезертируют из Англии под именем шкиперов, машинистов, учителей и гувернанток, особенно гувернанток (И. А. Гончаров «Фрегат Паллада», 1855 г.)*.

Кількісно різна представленість компонентів (5 і 8) у складі етноміфологем «англієць» і «англійка» свідчить про те, що етноміфологема «англійка» в уявленні авторів досліджуваних текстів була об'ємніша і, найчастіше, цікавіша.

Оскільки для лінгвоімагології найважливішим аспектом є оцінка, слід відзначити, що в більшості прикладів оцінка залежить від реципієнта. Одні і

ті ж мініетноміфологеми могли бути оцінені авторами етично або естетично по-різному, що сприяло багатогранності. Подібними багатогранними і неоднозначними за оцінкою мініетноміфологемами є *«гордий англієць»* та *«англійка-дівка»*. Наприклад (*«гордий англієць»*): *Они горды – и всего более гордятся своею конституцією* (Н. М. Карамзин «Письма русского путешественника», 1801 г.); Пор.: *Еще досаднее, что они носятся с своею гордостью как курица с яйцом и кудахтают на весь мир о своих успехах* (И. А. Гончаров «Фрегат Паллада», 1855 г.).

Зазначені в чотирьох розділах дисертації лінгвістичні категорії репрезентували образ Англії в російській мовній свідомості кінця XVI – першої половини XIX ст. в лінгвоімагологічному аспекті.

ВИСНОВКИ

У результаті дослідження було отримано такі результати:

1. Було розроблено і застосовано метод лінгвоімагологічної інтерпретації тексту. За допомогою цього методу виявлено зв'язок значення слова з реаліями досліджуваного періоду, простежено історичні зміни, пережиті первинною формою і значенням слова, а також динаміку зміни слів і понять. Основною методу є оцінка та характеристика лексики за силою емоційності та за спрямованістю.

Оцінку розглянуто в таких аспектах: а) оцінка авторами досліджуваних текстів (реципієнтами) країни і її жителів; б) оцінка автором дисертації зазначених реципієнтів і їхніх текстів, тобто оцінка тих, хто оцінює, і того, що вони характеризували.

2. Розроблено механізм аналізу образу країни в лінгвоімагологічному аспекті. Цей механізм полягає в аналізі прецедентних феноменів (у тому числі логоепістем), запозичень (мовних і немовних), етноміфологем. Було створено два нових терміни, оскільки обробка матеріалу показала лакуни в термінології стосовно використаного матеріалу: а) термін «національно-соціумні прецедентні феномени» (у нашій роботі цей термін стосується прецедентних феноменів, що були широко відомими в середовищі освіченого населення Росії); б) термін «мініетноміфологема», оскільки виникла необхідність у номінуванні компонентів етноміфологем унаслідок значущості цих компонентів.

3. Було виявлено 3 семантичні неологізми англійського походження: поняття «вокзал» і «бедлам» (у ході аналізу прецедентних імен-топонімів); логоепістема «англійський сад». Ці поняття частково або повністю змінили лексичне значення, наповнилися новим змістом у наш час у порівнянні з досліджуваним періодом.

4. Уперше оформлено і проаналізовано 5 логоепістем англійського походження: «англійський клуб», «англійський кінь», «англійський сад», «англійська мова», «англійський собака / собачка». З усього можливого

різноманіття словосполучень з компонентом «англійський» саме ці словосполучення були виокремлені за допомогою індуктивного методу. Приводом для їх актуалізації стали такі фактори, як частота згадки і насиченість оцінної лексики, що свідчить про значення цих логоепітем для російської мовної свідомості.

5. Уперше було описано жест (кінему) «рукопожатие» («рукостискання») як міжкультурне запозичення, що прийшло з англійської культури. Оформлення стало можливим внаслідок частого згадування, значущості, а також прямої номінації цього жесту як англійського в досліджуваних текстах, починаючи з XVI по XIX століття.

6. Уперше описано: англійське запозичення «потаты»; англійське запозичення «кочи» (в значенні «запряжений візок»); лексеми «прюдство / прюдничать» у ролі англійських запозичень.

7. Було проаналізовано особливості індивідуальної оцінки авторами образу Англії (варіантів) і сукупність їх оцінок, що становлять образ Англії в російській мовній свідомості досліджуваного періоду (інваріанта). Більшість авторів досліджуваних текстів були яскравими представниками суспільно-політичного життя Росії, обдарованими літераторами, сукупність їх індивідуальних оцінок має особливе значення для формування образу Англії в лінгвоімагологічному аспекті.

8. З'ясовано, що образ Англії в російській мовній свідомості почав формуватися наприкінці XVI століття. До цього періоду належать перші відображені в текстах згадки Англії, англійців, реалій їхнього життя. Розквіт важливості образу Англії для російської мовної свідомості припадав на середину XIX століття, що доводить аналіз лексичних категорій та їх важливість.

Теоретична значущість результатів роботи полягає в спрямованості на вирішення завдань лінгвоімагології, розробці методики вивчення образу країни в лінгвоімагологічному аспекті.

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає в тому, що результати роботи можуть бути використані в процесі філологічних та історичних досліджень, у навчальному процесі в університетах у курсі англійської мови та лексикології, лінгвокультурології, країнознавства, лінгвокраїнознавства, міжкультурної комунікації, лінгвоімагології.

У сучасному світі особливе значення мають взаємовідносини країн і народів, їх взаємодія і діалог. Для цього актуальним є відображення образу однієї країни і народу в мовній свідомості жителів іншої країни. У нашому дослідженні був висвітлений один з аспектів лінгвоімагології – образ Англії і процес його формування в російській мовній свідомості кінця XVI – першої половини XIX ст..

Можливості лінгвоімагологічного дослідження образів різних країн і народів у мовних свідомостях інших народів відкривають у мовознавстві широкі перспективи.

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ДИСЕРТАЦІЇ ВІДОБРАЖЕНО В 11 ПУБЛІКАЦІЯХ:

у фахових українських наукових виданнях:

1. Тупчий А. В. «Английский сад как логоэпистема» // Мова і культура (Наук. журнал). – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. – Вип. 13. – Т. X (146). – С. 21–24.
2. Тупчий А. В. «Прецедентные имена как вербальные составляющие образа Англии в «Письмах русского путешественника» Н. М. Карамзина» // «Уч. записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского». Сер. «Филология. Социальные коммуникации», сб. научн. трудов. – Т. 23 (62) №4). – Симферополь: Информационно – издательский отдел ТНУ, 2010. – С. 476–481.
3. Тупчий А. В. «Логоэпистема «английская лошадь» // Науковий часопис Національного педагогічного ун-ту ім. М. П. Драгоманова. – Сер. № 9. Сучасні тенденції розвитку мов. – Вип. 5: збірник наукових праць/ за ред. В. І. Гончарова – К.: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. – С. 265–270.
4. Тупчий А. В. «Миниэтномифологема «тихий англичанин» в рамках этномифологеми «англичанин» // Система і структура східнослов'янських мов»: зб. наук. праць/ ред. кол.: В. І Гончаров (відп. ред.) [та ін.] ; Мін-во освіти і науки України ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Вип. 3. – К.: Вид-во НПУ м. М. П. Драгоманова, 2011. – С.127–132.
5. Тупчий А. В. «Логоэпистема «английский клуб» как один из аспектов отображения образа Англии в русском языковом сознании конца 18 – первой половины 19 века» // Наук. записки Луганського національного університету». Сер. «Філологічні науки». «Науковий простір дискурсології: ретроспективно-проспективний вимір»: зб. наук. праць. – №1 (33). – Луганськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ ім. Тараса Шевченка, 2011. – С. 217–226.
6. Тупчий А. В. «Логоэпистема «английский язык» как один из аспектов отображения образа Англии в русском языковом сознании конца 18 - первой половины 19 века» // Уч. записки Таврического национального ун-та им. В. И. Вернадского»: сборник науч. трудов. – Сер. «Филология. Социальные коммуникации». – Т. 24 (63). 2011. №2. Ч. 1. – Симферополь: Информационно – издательский отдел ТНУ, 2011. – С. 224–230
7. Тупчий А. В. «Жест «рукопожатие» как культурное заимствование» // «Система і структура східнослов'янських мов»: зб. наук. праць/ редкол.: В. І. Гончаров (відп. ред.) [та ін.] ; Мін-во освіти і науки України ; Нац. пед. ун- т ім. М. П. Драгоманова. – К.: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2014. – Вип. 7. – С.183 – 188.
8. Тупчий А. В. «Миниэтномифологема «леди» и «прекрасная англичанка» как компоненты этномифологеми «англичанка» (лингвоимагологический аспект) // «Система і структура східнослов'янських мов»: зб. наук. праць/ редкол.: Ю. В. Кравцова (відп. ред.)

[та ін.]; Мін-во освіти і науки України ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К.: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2017. – Вип.11. – С. 223–231.

у закордонних виданнях:

9. Тупчий А. В. «Миниэтномифологема «гордый англичанин» в рамках этномифологеми «англичанин» // «Славянские языки: системно-описательный и социокультурный аспекты исследования» : сб. науч. трудов VII Междунар. конф., Брест, 26–27 нояб.2015 г. : в 2 ч. / Брестский гос. ун-т им. А. С. Пушкина; редкол.: Л. А. Годуйко [и др.] ; под общ. ред. О. Б. Переход. – Брест: Бр. ГУ, 2016. – Ч. 1 – С. 75–79.

10. Тупчий А. В. «Языковые средства, отображающие образ Англии, в «Статейных списках» Ф. Писемского и Г. Микулина (лингвоимагологический аспект)» // «Русский язык: система и функционирование (К 95-летию БГ, 50-летию кафедры русского языка, 90-летию профессора П. П. Шубы)»: сб. м-лов VII Междунар. науч. конф., Минск, 18 – 19 окт. 2016г. / редкол.: И. С. Ровдо (отв.ред.) [и др.] – Минск : РИВШ 2016. С. 88– 92.

11. Тупчий А. В. Заимствования «потаты» и «пудинг» как аспекты отображения образа Англии в русском языковом сознании конца 16 — первой половины 19 века (лингвоимагологический аспект) // «Болгарская русистика»: сб. статей /доц. д-р И. Владова (глав. ред.). – София: Дружество на русистите в България, 2018. – Вып. 2. – С. 30–37.

АНОТАЦІЯ

Тупчий О. В. Образ Англії в російській мовній свідомості кінця XVI – першої половини XIX ст.: лінгвоімагологічний аспект. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.02 – російська мова – Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України. – Київ, 2018.

У дисертації здійснено аналіз образу Англії в російській мовній свідомості кінця XVI – першої половини XIX століття в руслі нового напрямку мовознавства – лінгвоімагології. Лінгвоімагологічний аспект передбачає, насамперед, оцінку образу Англії, її вербалізацію, а також динаміку цієї оцінки, що є новим підходом до аналізу образу країни.

У дослідженні було розроблено метод лінгвоімагологічної інтерпретації тексту. Основною для цього методу є оцінка та характеристика лексики. Також найважливішим фактором є особистість автора тексту. Репрезентація образу Англії була здійснена на основі таких лінгвістичних категорій: 1. Прецедентні феномени, що містять а) прецедентні імена, прецедентні висловлювання, прецедентні ситуації, прецедентні тексти; б) логоепітеми; 2.

Мовні і позамовні міжкультурні запозичення. 3. Етноміфологеми і мініетноміфологеми.

Ключові слова: Англія, лінгвоімагологія, образ, прецедентне ім'я, прецедентне висловлювання, прецедентний текст, прецедентна ситуація, логоепістема, запозичення, етноміфологема, мініетноміфологема.

АННОТАЦІЯ

Тупчий А. В. Образ Англии в русском языковом сознании конца XVI – первой половины XIX вв.: лингвоимагологический аспект. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.02 – русский язык – Институт языкознания им. А. А. Потебни НАН Украины. – Киев, 2018.

В диссертации осуществлен анализ образа Англии в русском языковом сознании конца XVI – первой половины XIX вв. в русле нового направления языкознания – лингвоимагологии. Лингвоимагологический аспект подразумевает, прежде всего, оценку образа Англии в русскоязычных источниках, ее вербализацию, а также динамику данной оценки в течение указанного периода, что является новым подходом к анализу образа страны.

Был разработан и применен метод лингвоимагологической интерпретации текста. При помощи данного метода выявляется связь значения слова с реалиями исследуемого периода, прослеживаются исторические изменения значения слов и динамика данных изменений. Основопологающей для данного метода является оценка и характеристика лексики. Также важнейшим фактором является личность автора текста. В данном контексте использована концепция вариантности и инвариантности.

Репрезентация образа Англии в русском языковом сознании конца XVI – первой половины XIX веков была осуществлена на основе следующих лингвистических категорий: 1. Прецедентные феномены, которые включают а) прецедентные имена (антропонимы и топонимы), прецедентные высказывания, прецедентные ситуации, прецедентные тексты; б) логоепистемы; 2. Заимствования, которые включают а) языковые заимствования; б) межкультурные заимствования. 3. Этномифологеми, миниэтномифологеми в их составе.

Проанализированы прецедентные феномены, репрезентирующие образ Англии, определены их особенности. В целях более точного анализа к классификации уровней (автопрецедентный, социумный, национальный, универсальный) добавлен новый, национально-социумный уровень.

Уровень прецедентности имен политиков и общественных деятелей имеет тенденцию понижаться с годами. Уровень прецедентности имен поэтов, писателей, ученых, а также героев произведений, в основном, более стабилен. Для антропонимов «Ловелас», «Гамлет» характерно употребление их с течением времени все более коннотативно, а не денотативно. Уровень

прецедентности имен-топонимов обозначен как социумный и национально-социумный. Анализ показал, что уровень прецедентности прецедентных имен – топонимов в течение периода с конца XVI – первой половины XIX веков повышался.

Из всего возможного многообразия словосочетаний с компонентом «английский» вычленены и оформлены в виде логоэпистем 5 словосочетаний. Поводом для их оформления стали такие факторы как частота упоминания данных словосочетаний и насыщенность оценочной лексики. Логоэпистемы английского происхождения свидетельствуют об аккумулированном знании фактов и реалий английской культуры носителями русского языкового сознания. Осуществлен анализ динамики развития данных прецедентных феноменов в течение исследуемого периода.

Проанализированы заимствования, репрезентирующие образ Англии, выявлена и отображена динамика их развития в исследуемый период. Рассмотренные заимствования систематизированы на основе следующих классификаций: 1. Классификация по вербальности. 2. Тематическая классификация. 3. Общая классификация иноязычной лексики. 4. Алфавитная классификация. 5. Классификация по способам заимствования. 6. Классификация по этапам заимствования.

Представлены следующие рубрики: Человек. Характер и настроение; Названия блюд и напитков; Человек. Этнические инвективы; Человек. Статусные и титульные наименования; Социально-культурные явления; Морская лексика; Названия карточных игр; Названия предметов одежды; Транспорт.

Проанализированы этномифологемы, репрезентирующие образ Англии. В пределах этномифологем были вычленены миниэтномифологемы. Было выявлено соотношение этномифологем и миниэтномифологем, прослежена динамика их изменения в течение исследуемого периода.

Были вычленены и проанализированы 13 миниэтномифологем. Из них в составе этномифологемы «англичанин» – 5: «англичанин-джентльмен», «англичанин-чудак», «гордый англичанин», «пьющий англичанин», «тихий англичанин»; в составе этномифологемы «англичанка» – 8: «англичанка-леди», «англичанка-девка», «англичанка-гувернантка», «англичанка-женщина из низкого сословия», «англичанка-чудачка», «любопытная англичанка», «прекрасная англичанка», «семейная англичанка». Компоненты этномифологемы «англичанин» более стабильны во времени по сравнению с компонентами этномифологемы «англичанка».

Выявлено: образ Англии в русском языковом сознании начал формироваться в конце XVI века. Расцвет важности образа Англии для русского языкового сознания приходился на середину XIX века.

Ключевые слова: Англия, лингвоимагология, образ, прецедентное имя, прецедентное высказывание, прецедентный текст, прецедентная ситуация, логоэпистема, заимствование, этномифологема, миниэтномифологема.

ABSTRACT

Tupchiy A.V. The image of England in the Russian linguistic consciousness of the late 16 – first half of the 19 centuries: linguoimagological aspect. – Manuscript.

Thesis for the degree of Candidate of Philology (Ph.D.) in specialty 10.02.02 – Russian language – O. O. Potebnya Institute of Linguistics, National Academy of Sciences of Ukraine, Kiev, 2018.

In the dissertation the image of England in the Russian language consciousness of the late 16 – first half of the 19 century in the new direction of linguistics, linguoimagology, is analyzed. The linguoimagological aspect implies, first of all, the assessment of the image of England in Russian-language sources, as well as the dynamic of this assessment.

The method of linguoimagological text interpretation has been developed. Representation of the image of England has been carried out on the basis of such linguistic categories: 1. Precedent phenomenas including a) precedent names, statements, situations, texts b) logoepistemas; 2. Linguistic and intercultural borrowings. 3. Ethnomythologemas, miniethnomythologemas;

Key words: England, linguoimagology, image, precedent name, precedent statement, precedent text, precedent situation, logoepistema, borrowing, ethnomythologema, miniethnomythologema.